

**ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ
ПРИ КВАЛІФІКАЦІЇ ФРАУДАТОРНИХ ПРАВочИНІВ****THE SOME PROBLEM ASPECTS OF COURT PRACTICE
WITH THE QUALIFICATION OF FRAUDULENT OFFENSES**

Іванець І.П., к.ю.н.,

фахівець з укладання та виконання договорів

Товариство з обмеженою відповідальністю «Акспо Україна»

Статтю присвячено дослідженню суті правової природи фразудаторних правочинів; обставини, при яких вони мають місце. Встановлено, що кваліфікація правочину як фразудаторного є відносно новим правовим явищем. Донедавна такі правочини не називалися та не кваліфікувалися фразудаторними. Суть фразудаторного правочину полягає в тому, що він: по-перше, може не порушувати норм законодавства, проте порушувати загальні засади цивільного законодавства; по-друге, має місце зловживання правом та приватно-правовим інструментарієм; по-третє, несе шкоду суспільним інтересам та публічному порядку в цілому, як такому. Фразудаторні правочини мають складну правову природу, адже для визначення їх суті основним є розуміння загальних засад цивільного законодавства та розуміння справедливості, при якій суд може встановити, чи був факт зловживання суб'єктивними цивільними правами з боку боржника, що наніс шкоду кредиторю, для подальшого захисту прав кредитора. Фразудаторні правочини є на межі між тим, що закріплено на нормативно-правовому рівні та необхідністю відновлення справедливості, верховенства права, при яких неприпустимим є зловживання суб'єктивними цивільними правами з боку боржника, з метою реального нанесення шкоди кредиторю, що, в свою чергу, порушує встановлені цивільним законодавством основні його засади. Є окремі сфери, де врегульовані фразудаторні правочини, і, при цьому, такі «правочини формалізовані». Головною їх ознакою є «недобросовісність» з боку боржника та «зловживання правом», направлені на уникнення сплати боргу. Ось саме на такі дії суд повинен реагувати та може визнавати такі фразудаторні правочини недійсними, посилаючись на порушення загальних засад цивільного законодавства та недопустимість зловживання правом. При цьому, цілком ймовірно, що сфери регулювання фразудаторних правочинів будуть розширюватися, урахувавши практику судів та застосування розширеного тлумачення з метою захисту порушених цивільних прав. Зважаючи на вказане, сьогоденні питання їх кваліфікації та визнання недійсними судами набуває критично важливого значення для захисту порушених цивільних прав.

Ключові слова: фразудаторні правочини, межі здійснення цивільних прав, верховенство права, справедливість, загальні засади цивільного законодавства, зловживання правом, судова практика, ефективний судовий захист, принцип процесуальної економії.

The article is devoted to the study of the essence of the legal nature of fraudulent transactions; the circumstances under which they occur. It has been established that the qualification of a transaction as fraudulent is a relatively new legal phenomenon. Until recently, such transactions were not called or qualified as fraudulent. The essence of a fraudulent transaction is that it: firstly, may not violate the norms of legislation, but may violate the general principles of civil legislation; secondly, there is abuse of law and private legal instruments; thirdly, harms public interests and public order as a whole. Fraudulent acts have a complex legal nature, because in order to determine their essence, the main thing is to understand the general principles of civil legislation and to understand justice, in which the court can establish whether there was an abuse of subjective civil rights by the debtor, which caused damage to the creditor, for further protection rights of the creditor. Fraudulent acts are on the borderline between what is fixed at the normative and legal level and the need to restore justice, the rule of law, in which the abuse of subjective civil rights by the debtor, with the aim of actually harming the creditor, which, in turn, is unacceptable violates its basic principles established by civil law. There are separate areas where fraudulent transactions are regulated, and, at the same time, such «transactions are formalized». Their main feature is «bad faith» on the part of the debtor and «abuse of the right» aimed at avoiding payment of the debt. This is exactly the kind of actions the court must respond to and can invalidate such fraudulent transactions, referring to violations of the general principles of civil legislation and the inadmissibility of abuse of rights. At the same time, it is quite likely that the spheres of regulation of fraudulent transactions will expand, taking into account the practice of courts and the application of extended interpretation in order to protect violated civil rights. In view of the above, today the question of their qualification and recognition as invalid by the courts is of critical importance for the protection of violated civil rights.

Key words: fraudulent acts, limits of exercising civil rights, rule of law, justice, general principles of civil legislation, abuse of law, judicial practice, effective judicial protection, principle of procedural economy.

Постановка проблеми. Кваліфікація правочину як фразудаторного є відносно новим правовим явищем. Незважаючи на те, що питання зловживання правами, порушення меж здійснення цивільних прав та порушення загальних засад цивільного права, які призводять до появи вказаних фразудаторних правочинів, було врегульовано законодавством України, донедавна такі правочини не називалися та не кваліфікувалися фразудаторними. Фразудаторні правочини прямо не закріплені в законодавстві України. Зважаючи питання їх кваліфікації та визнання недійсними судами набуває критично важливого значення для захисту порушених цивільних прав.

Стан опрацювання проблематики. Тематика правової кваліфікації фразудаторних правочинів неодноразово привертала увагу українських дослідників, серед яких: О. А. Беляневич, І. О. Гелецька, Г. Є. Сівіцька, А. І. Слободська, В. В. Резнікова та ін. Утім, наявні наукові доробки мають здебільшого фрагментарний характер. Тому подальші наукові дослідження обраної теми все ще не втрачають свої актуальності.

Мета дослідження – дослідити проблемні аспекти судової практики при кваліфікації фразудаторних правочинів.

Виклад основного матеріалу. Новий поштовх терміну «фразудаторний» було надано судовою практикою, яка

визначила підходи до його кваліфікації з метою захисту порушених цивільних прав. На підтвердження цієї позиції слід звернутися до практики Європейського суду з прав людини, який в рішенні у справі «Volovik v. Ukraine», у підходах до тлумачення зазначив, що національні суди повинні обирати засоби такого тлумачення, які, зазвичай, включають законодавчі акти, чинну судову практику, думки вчених тощо [1].

Слід відзначити, що пункт 2 частини 7 Кодексу України з процедури банкрутства містить непряму згадку про фразудаторні правочини. Зокрема, положеннями цього Кодексу передбачено, що відповідно до «клопотання зборів кредиторів чи сторони або згідно ініціативи суду», може бути закрито провадження рішенням судом, якщо виявиться, що мало місце «ухилення від сплати боргу» кредиторам боржником. Вказано вище нормою зазначеного Кодексу деталізовано таке ухилення, якщо майно придбалася за кошти боржника членами його сім'ї та, або воно реєструвалося на іншого члена сім'ї [2].

Разомзтим, маємо ситуацію, коли, керуючись статтею 204 Цивільного Кодексу України [3], у ситуації з фразудаторними правочинами потрібно оспорити презумпцію правомірності правочину у суді, бо в законодавстві його недійсність прямо не встановлена законом. Така позиція

відображена у постанові Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 28.07.2021 № 759/24061/19 [4], відповідно до якого «презумпція правомірності правочину» спростовується при таких умовах: по-перше, правочин є нікчемним і його недійсність передбачена законодавством; по-друге, є рішення суду про визнання правочину нікчемним, яке, при цьому, вже набрало законної сили.

Розглянемо детальніше судову практику, яка мала вплив на кваліфікацію правочинів як фродакторних.

Так, у Рішенні Конституційного Суду України від 28.04.2021 р. № 2-п(П)/2021 у Справі № 3-95/2020(193/20) [5] не вказано прямо терміну фродакторний правочин, проте вказано про зв'язок між юридичною визначеністю з застосуванням «принципу «*jura novit curia*», іншими словами, суд знає норми права», та встановленням справедливості. По суті, мова йде про справедливість, при якій суд може встановити, чи був факт зловживання суб'єктивними цивільними правами з боку боржника, що наніс шкоду кредиторю, для подальшого захисту прав кредитора.

У цьому контексті, Конституційний Суд України вважає важливим такий припис Доповіді про правовладдя, схвалений Європейською Комісією «За демократію через право» на її 86-му пленарному засіданні, яке відбулося 25–26 березня 2011 року [6], основна ідея якого зводиться до важливої ролі «судівництва, яке виступає гарантом забезпечення справедливості». Але, варто зауважити, що такий підхід може існувати лише у правовій державі. З зазначеного параграфу 54 вказаної Доповіді випливає також і розуміння повноважень судівництва, які мають полягати у ефективному застосуванні «методології тлумачення норм права», яка б дозволило правильно визначити «юридично значущі» норми права для конкретної справи та забезпечити застосування цих норм права відповідно «до фактичних обставин справи» [6].

До речі, в цьому контексті досить важливим є розкриття принципу верховенства права та справедливості, запропоновані Конституційним судом України. Тут можна зазначити п.4.1 рішення Конституційного Суду України від 02 листопада 2004 року № 15-рп/2004 [7]. Зокрема Конституційний суд посилається на частину першу статті 8 Конституції України, відповідно до якої в Україні діє та визнається принцип верховенства права [8]. На думку Конституційного суду, верховенство права полягає в здійсненні державою «правотворчої та правозастосовної діяльності», при якій ідеї справедливості, рівності, свободи будуть знаходити своє відображення в законах, та буде забезпечено «панування права» у відносинах між людьми [7].

Цікаво, що Конституційний Суд України не обмежує верховенство право законами, а і розширює його так званими «соціальними регуляторами», які постійно вдосконалюються та змінюються, залежно від «культурного розвитку суспільства» і їх визнання, тобто до таких регуляторів віднесені «традиції, звичаї та мораль», які разом можуть об'єднуватися якістю та відповідати принципу справедливості [7]. Аналізуючи та розкриваючи суть верховенства права Конституційний суд продовжує розкриття суті справедливості, яка є вирішальною при регулюванні суспільних відносин, підтверджуючи, що «закон не можна ототожнювати з правом». Іншими словами, закони змінюються, вони можуть бути справедливими чи несправедливими, обмежувати права осіб, а справедливість буде основним дороговказом при регулюванні суспільних відносин та виступатиме «загальнолюдським виміром права» [7].

Таким чином, узагальнюючи вказане вище, на нашу думку, Конституційний суд дав чітко зрозуміти, що питання визначення правочинів, які ми в подальшому будемо кваліфікувати як фродакторні, – це інколи є на межі між тим, що закріплено на нормативно-правовому рівні та необхідністю відновлення справедливості, верховенства права, при яких неприпустимим є зловживання суб'єктивними цивільними правами з боку боржника, з метою реального нанесення шкоди кредиторю, що, в свою чергу, порушує встановлені цивільним законодавством основні його засади.

На підтвердження вищевказаної думки, беручи до уваги загальні засади цивільного законодавства, верховенство права, Конституційний Суд зазначає, що «ч. 3 ст. 13 (заборона зловживання правом) та ч. 3 ст. 16 (відмова у захисті прав у разі порушення ст. 13) Цивільного Кодексу» [2] містять пряму «вказівку» на дотримання меж здійснення цивільних прав та заборони порушення цих меж, порушення яких дає опцію суду не захищати вказані цивільні права «у разі порушення вимог ч. 2–5 ст. 13 Цивільного Кодексу» [2]. Отже, Конституційний Суд приходить до висновку, що мова не йде про цивільно-правову відповідальність, а мова йде про юридичні наслідки від дій особи, як це визначено в Цивільному Кодексі. І «положення Цивільного Кодексу (частина третя статті 13 та частина третя статті 16) [2] не суперечать статті 58 Конституції України» [8]. Іншими словами, відповідальність особи відсутня, якщо на момент вчинення правопорушення, – воно не визнавалося законом як таке правопорушення [5].

Є позиція науковців щодо фродакторних правочинів, які на їх думку, полягають у відчуженні належного майна, з метою уникнення стягнення чи з іншою метою, яка буде на шкоду кредиторю та на користь боржнику [9]. Практика судів по суті еволюціонувала, – і з визнання недійсності безоплатних договорів (договір дарування) перейшла на визнання такими оплатних договорів (договір купівлі-продажу) [10]. Договором, що вчиняється на шкоду кредиторам (фродакторним договором), може бути договір як «на оплатній, так і на безоплатній основі», про що зазначено в постанові Верховного суду від 07.10.2020 року у справі № 755/17944/18 [11].

За словами судді Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду пана Василя Крата є окремі сфери, де врегульовані фродакторні правочини, і, при цьому, він підкреслює, що такі «правочини формалізовані». Головною їх ознакою є «недобросовісність» з боку боржника та «зловживання правом», направлені на уникнення сплати боргу. Ось саме на такі дії суд повинен реагувати та може визнавати такі фродакторні правочини недійсними, посилаючись на порушення «загальних засад цивільного законодавства (п. 6 ст. 3 ЦК України) та недопустимість зловживання правом (ч. 3 ст. 13 ЦК України)» [12].

На думку Ю. Демченко, розширене тлумачення фродакторності правочину, яке застосовувалося Верховним судом, надало можливість мінімального гарантування можливості захисту кредиторів [13].

Зокрема, у постанові Верховного Суду в складі колегії судів Касаційного господарського суду від 05 липня 2018 у справі № 922/2878/17 зазначено, що не можна зловживати правом на укладання цивільно-правового договору, у тому числі договору купівлі-продажу, щоб «уникнути від сплати боргу чи від виконання рішення суду про стягнення такого боргу». Тому, хоч і не порушуються «імперативні норми права», як може здатися на перший погляд, але не можна залишати «без реакції» недобросовісні дії боржника («проти якого вже відкрито провадження в суді про стягнення боргу») стосовно кредитора, який через укладання договору купівлі-продажу «порушує майнові інтереси кредитора та унеможливає стягнення на майно боржника» [14].

Таким чином, ми розкриваємо основну суть фродакторного правочину, який:

- може не порушувати норм законодавства, проте може порушувати принцип добросовісності (пункт 6 частини першої статті 3 ЦК України) [2]. Іншими словами, поведінка учасників цивільних правовідносин є нечесною, без поваги до інтересів інших сторін договору або правовідносин;

- може порушувати інші загальні засади цивільного законодавства (стаття 3 ЦК України) [2];

- має місце зловживання правом (частина третя статті 13 ЦК України) [2]. Питання зловживання правом – вже давно вивчається науковцями. І тут хотів би погодитися з визначенням зловживання правом В. В. Рєзнікової, яка визначає його як чітко «усвідомлену діяльність» на

«нанесення шкоди інтересам суспільству чи третім особам чи загроза заподіяння такої шкоди», основним елементом якої є «недобросовісне користування своїми суб'єктивними правами» [15];

– має місце «зловживання приватно-правовим інструментарієм», ознакою якого є використання «права «на зло», наявні негативні наслідки для інших осіб (як вказано у постанові Касаційного Цивільного Суду Верховного Суду від 10.02.2021 у справі № 754/5841/17) [16];

Беручи до уваги вказане вище, можна зробити висновок, що у суті фродакторного правочину також лежить шкода суспільним інтересам та публічному порядку в цілому, як такому.

Вказана вище думка щодо суті фродакторного правочину також підтверджується постановою Великої Палати Верховного Суду від 03.07.2019 у справі № 369/11268/16-ц, де кваліфікація в позаконкурсному оспорюванні фродакторного правочину за такими ознаками:

- фіктивність правочину (стаття 234 ЦК України);
- порушення принципу добросовісності та зловживання правом (статті 3, 13 ЦК України);
- порушення публічного порядку (частини перша та друга статті 228 ЦК України) [17].

Проте, ми погоджуємося з думкою О. А. Беяневич, яка справедливо вказує, що «не можна кваліфікувати фродакторний правочин як фіктивний», адже основна різниця між ними у їх кваліфікації є саме «юридичні наслідки». Мається на увазі, що у випадку фіктивного правочину, то у нас є лише наміри, які «де-юре не породжують» юридичних наслідків, а у випадку фродакторного вже маємо реальні юридичні наслідки (наприклад, передача майна) [18].

Що ж стосується обставин, при яких з'являються фродакторні правочини, то варто зазначити передусім про постанову Верховного суду від 07.10.2020 у справі № 755/17944/18 [11], де визначено, що фродакторний правочин може проявляти себе при таких обставинах, як:

- «момент укладання договору»;
- встановлений сімейний зв'язок чи як афілійована юридична особа між боржником та «контрагентом»;
- «ціна», яка не відповідає ринковій ціні на момент укладання правочину;
- «факт оплати» боржником контрагенту згідно укладеного правочину [11].

Щодо сфер, де регулюються фродакторні правочини, то у рішенні Великої Палати Верховного суду України від 03.07.2019 № 369/11268/16-ц зазначається їх регулювання:

- у банкрутстві (стаття 20 Закону України від 14 травня 1992 року N 2343-ХІІ «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»);
- при неплатоспроможності банків (стаття 38 Закону України від 23 лютого 2012 року N 4452-VI «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»);
- у виконавчому провадженні (частина четверта статті 9 Закону України від 02 червня 2016 року N 1404-VIII «Про виконавче провадження») [17].

На нашу думку, сфери регулювання фродакторних правочинів будуть розширюватися, урахуовуючи практику судів та застосування розширеного тлумачення з метою захисту порушених цивільних права, зокрема, вже в даний час можна зазначити що ознаки фродакторних правочинів можуть мати:

– договір дарування. У постанові Касаційного Цивільного Суду Верховного Суду від 24 липня 2019 року у справі № 405/1820/17 мова йшла про неможливість використання цивільно-правового договору «для приховання майна боржником від стягнення чи уникнення виконання судового рішення» через укладання відповідного договору дарування [19];

– визнання дійсності договорів в контексті зловживання приватно-правовим інструментарієм. У постанові Касаційного Цивільного Суду Верховного Суду від 18 листопада 2020 року у справі № 569/6427/16 було звернено увагу, потрібно суду враховувати не питання визнання дійсності договору «при відсутності нотаріального посвідчення», а потрібно дивитися на наслідки визнання

дійсності такого договору для інтересів кредитора, де боржник спеціально користується таким приватно-правовим інструментарієм, щоб нанести йому шкоду [20];

– укладання мирової угоди в контексті зловживання приватно-правового інструментарію «з метою нанесення шкоди» боржником кредитору «не повинно допускається» згідно постанови Касаційного Цивільного Суду від 27.10.2021 у справі № 346/6034/13-ц [21].

– шлюбний договір. Згідно постанови Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 06.09.2023 у справі № 755/3563/21 теж не можна зловживати укладанням таких договорів, щоб «зменшити обсяг майна або навіть унеможливити стягнення кредиторами такого майна». «Це суперечить положенням статті 60 СК України» [22].

Беручи до уваги зазначене вище, беззаперечним висновком є те, що саме судова практика, яка стоїть на варті верховенства права та справедливості, загальних засад цивільного законодавства, у питанні фродакторних правочинів, які, хоч напругу, і не врегульовані в законодавстві України, може захистити порушені цивільні права. По суті, коли маємо справу з фродакторним правочиним, то лише розширене тлумачення і судова практика дає змогу захисту цивільних прав. Таким чином, ми підходимо до розуміння необхідності не просто судового захисту, а ефективного судового захисту.

Пунктом 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод встановлено, що «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безсторонним судом» [23]. У рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Краска проти Швейцарії» [24] вказано, що дія статті 6 п. 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка стосується права на справедливий суд [9], полягає, зокрема, у тому, щоб «покласти на суд обов'язок провести належний розгляд матеріалів, аргументів і доказів, наданих сторонами, без шкоди для його оцінки того, чи мають вони відношення до цього рішення» [24].

На нормативному рівні питання ефективного захисту закріплено в абзаці 12 частини другої статті 16 Цивільного Кодексу України, де вказано, що «суд має право захистити цивільне право іншим способом, що встановлений договором/законом чи судом у передбачених законом випадках» [2]. Далі у частинах 1 та 2 статті 5 Цивільного Процесуального Кодексу України [25] зазначено, що суд захищає права у визначені законом та договором способи», але, при цьому, якщо такий захист не буде ефективним, то суд може взяти ініціативу в свої руки та «обрати такий спосіб захисту», що не суперечитиме закону» [23].

У постанові Касаційного Цивільного Суду Верховного Суду від 10.02.2021 у справі № 754/5841/17 було зазначено, що у разі, коли позивач обрав «спосіб захисту», що «не передбачений законом та договором», а інших ефективних способів захисту ними «не передбачено», – і, при цьому, такий захист є «ефективним» і в межах «закону», то тоді такий спосіб захисту є прийнятним. І, якщо «спосіб захисту позивача є неефективним», не передбачений законом чи договором, то його «вимоги не підлягають задоволенню» [16].

У доповнення до вказаного вище, крім ефективного [26] спосіб захисту порушених прав має бути ще й повним та забезпечувати мету здійснення правосуддя та дотримуватися принципу процесуальної економії, який полягає в уникненні необхідності додатково звернення до суду для додаткових засобів захисту, що був обґрунтований у постанові Великої Палати Верховного Суду від 22.09.2020 року у справі № 910/3009/18 [27].

Або ж, також, спосіб захисту має передбачати «відшкодування» за порушені права. Це відповідає положенням статті 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [9]. У цьому контексті Європейський Суд з прав людини у рішенні від 05 квітня 2005 року у справі «Афанасьєв проти України» [28] звернув увагу, що стаття 13 Конвенції про захист прав людини і осново-

положних свобод [9] вимагає, щоб норми національного правового засобу надавали відповідне відшкодування, а «засіб захисту має бути «ефективним» як на законодавчому рівні, так і на практиці» [28].

Висновки. Підсумовуючи слід зазначити наступне:

По-перше, фrawdаторні правочини мають складну правову природу, адже для визначення їх суті, основним є розуміння загальних засад цивільного законодавства та розуміння справедливості, при якій суд може встановити, чи був факт зловживання суб'єктивними цивільними правами з боку боржника, що наніс шкоду кредиторю, для подальшого захисту прав кредитора.

По-друге, сутність фrawdаторного правочину полягає в тому, що він: може не порушувати норм законодавства, проте може порушувати загальні засади цивільного законодавства; має місце зловживання правом та приватно-правовим інструментарієм; несе шкоду суспільним інтересам та публічному порядку в цілому, як такому.

По-третє, практика Європейського Суду з прав людини, Верховного Суду України і закріпили в українській судовій практиці принцип ефективного захисту, де порушене цивільне право, за умови відсутності захисту, визначеного договором чи законом, може бути відновлене судом, але виключно у спосіб, що не суперечить закону. Проте, беручи до уваги, загальні засади цивільного законодавства та проаналізовану нами практику судів, практику Європейського суду з прав людини, на прикладі врегулювання фrawdаторних правочинів, розширене тлумачення, що застосовується судом, дозволяє ефективно відновити порушені цивільні права, навіть за умови, що фrawdаторні правочини не закріплені у законодавстві на пряму. Сам факт кваліфікації фrawdаторних правочинів та визнання їх недійсними є величезним досягненням для української судової системи, адже це забезпечує захист порушених цивільних прав та підтверджує верховенство права та справедливості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Case of Volovik v. Ukraine. Judgement of the European Court of human rights of 06 December 2007. *HUDOC. European Court of Human Rights* : website. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-83877> (дата звернення: 22.07.2024).
2. Кодекс України з процедури банкрутства від 18 жовтня 2018 року №2597-VIII / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення: 22.07.2024).
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 22.07.2024).
4. Постанова від 28.07.2021 № 759/24061/19 / Верховний Суд. Касаційний цивільний суд. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/98765019> (дата звернення: 22.07.2024).
5. Рішення Конституційного Суду України від 28.04.2021 р. № 2-р(II)/2021 у Справі № 3-95/2020(193/20) / Конституційний суд України. URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/2-rii2021> (дата звернення: 22.07.2024).
6. Доповідь про правовладдя, схвалена Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеційська Комісія) на її 86-му пленарному засіданні, яке відбулося 25–26 березня 2011 року. *Council of Europe. Venice Commission* : веб-сайт. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev2-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev2-ukr) (дата звернення: 22.07.2024).
7. Рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 року № 15-рп/2004 у Справі № 1-33/2004 / Конституційний суд України. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/504> (дата звернення: 22.07.2024).
8. Конституція України : закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 22.07.2024).
9. Сівіцька Г. Є., Гелецька І. О. Фrawdаторний правочин з позиції судової практики. *Publishing House Baltija Publishing*. 2021. С. 93-97.
10. Слободська І. А. Фrawdаторний правочин як новий тренд судової практики. *Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір: матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 2023 року)*. С. 527-531.
11. Постанова від 07.10.2020 у справі №755/17944/18 / Верховний Суд. Касаційний Цивільний Суд. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/92315178> (дата звернення: 22.07.2024).
12. Крат В. Лекція для підвищення кваліфікації адвокатів на тему «Фrawdаторні конструкції: судова практика». Захід організувала Рада адвокатів Дніпропетровської області 13 травня 2022 року. *Інформаційний центр Верховного Суду* : веб-сайт. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1276877/> (дата звернення: 22.07.2024).
13. Демченко Ю. Чому після рішення ВС будь-який правочин щодо відчуження майна може бути підданий сумніву та оскаржений. *Закон і бізнес* : веб-сайт. URL: <https://zib.com.ua/ua/149142.html> (дата звернення: 22.07.2024).
14. Постанова від 05.07.2018 № 922/2878/17 / Верховний Суд. Касаційний господарський суд. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/75218396> (дата звернення: 22.07.2024).
15. Резнікова В. В. Зловживання правом: поняття та ознаки. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1 (45). С. 23-35.
16. Постанова від 10.02.2021 № 754/5841/17 / Верховний Суд. Касаційний цивільний суд. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/94938438> (дата звернення: 22.07.2024).
17. Постанова від 03.07.2019 № 369/11268/16-ц / Верховний Суд. Велика Палата. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/83482786> (дата звернення: 22.07.2024).
18. Беляневич О. А. *Науковий висновок щодо застосування інституту недійсності правочину (щодо фrawdаторних та фіктивних правочинів). Платформа стратегічної та законотворчої аналітики* : веб-сайт. URL: <https://coordinata.com.ua/naukovij-visnovok-sodo-zastosuvanna-institutu-nedijnsnosti-pravocinu-sodo-fraudatornih-ta-fiktivnih-pravociniv> (дата звернення: 22.07.2024).
19. Постанова від 24.07.2019 № 405/1820/17 / Верховний Суд. Касаційний Цивільний Суд. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83387308> (дата звернення: 22.07.2024).
20. Постанова від 18.11.2020 № 569/6427/16 / Верховний Суд. Касаційний Цивільний Суд. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93053362> (дата звернення: 22.07.2024).
21. Постанова від 27.10.2021 № № 346/6034/13-ц / Верховний Суд. Касаційний Цивільний Суд. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100704340> (дата звернення: 22.07.2024).
22. Постанова від 06.09.2023 № 755/3563/21 / Верховний Суд. Касаційний Цивільний Суд. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113396036> (дата звернення: 22.07.2024).
23. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року / Верховна рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 22.07.2024).
24. Case of Kraska v. Switzerland. Judgement of the European Court of human rights of 19 April 1993. *HUDOC. European Court of Human Rights* : website. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%22CASE%20OF%20KRASKA%20v.%20SWITZERLAND%20%20\[Ukrainian%20Translation\]%22%22%2C%22itemid%22%3A%222001-112966%22%7D](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%22CASE%20OF%20KRASKA%20v.%20SWITZERLAND%20%20[Ukrainian%20Translation]%22%22%2C%22itemid%22%3A%222001-112966%22%7D) (дата звернення: 22.07.2024).
25. Цивільний процесуальний Кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року №1618-IV / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 22.07.2024).
26. Постанова від 16.02.2021 № 910/2861/18 / Верховний Суд. Велика Палата. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/95439658> (дата звернення: 22.07.2024).
27. Постанова від 22.09.2020 № 910/3009/18 / Верховний Суд. Велика Палата. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/91901363> (дата звернення: 22.07.2024).
28. Case of Afanasyev v. Ukraine. Judgement of the European Court of human rights of 05 April 2005. *HUDOC. European Court of Human Rights* : website. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22%3A%22238722/02%22%2C%22itemid%22%3A%222001-171863%22%7D>